

הנותן לחבירו שדה במתנה, לית בה משום דינא דבר מצרא, ואין המצרנים יכולים לכוף את המקבל שימכרנה להם. (107)

אמר אמימר, אי כתב ליה נותן המתנה אחריות, והתחייב למקבל שאם יגבו ממנו בעלי חובות את השדה יתן לו אחרת, חיישינן שמא באמת מכר לו ואיערומי קמערס לכתוב שטר מתנה, הילכך אית בה משום דינא דבר מצרא.

מכר בעל השדה את כל נכסיו ללוקח אחד, ובין הנכסים היו גם שדות הסמוכות למיצר של אדם אחר, שאף הוא היה רוצה לקנות את אותה שדה הסמוכה לו, והלוקח מעונין לקנות דוקא את כל הנכסים כאחד, ואם לא יקבל את כולם לא יקנה אפילו מקצתם, לית בה משום דינא דבר מצרא. שלא תקנו חכמים ללוקח לעשות הטוב והישר עם המצרן להניח לו לקנות את השדה הסמוכה לשדהו במקום שיהיה הפסד לבעל השדה. (108)

חלקת שדה במיצעא נכסיה, שאין שום שדה סביב אותה חלקה, מלבד שדה המוכר, ועליה אין דין בר מצרא, כי שדות המוכר שנשארו מסביבה הם השדות המצרנות לה, ולא השכנים, חזינן, רואים אנו אם לא עשו כן המוכר והלוקח בדרך הערמה, לעקוף את דין בר מצרא. הילכך, אי אותה קרקע שמכר, עידית היא ביחס לשאר השדות שסביבה, וכן אי זיבורית היא, ואילו שאר השדות מעולות ממנה, הרי מן הדרך למכור שדה שכזאת כשלעצמה, באמצע שדות המוכר, ואין לחשוש להערמה, ולכן זביניה זביני.

ואי לא, אם אותה שדה שמכר לו באמצע שדותיו, דומה היא לשאר השדות שסביבה, חיישינן שהלוקח איערומי קא מערים, ודעתו לקנות בתחילה את השדה שבין שדותיו של המוכר, כדי שהוא זה שיקרא מצרן על שאר שדות המוכר, ולאחר מיכן יקנה את שאר הקרקעות מדין מצרן, ויפסידו המצרנים הראשונים. לפיכך, מיד עתה סלקינן ליה מהשדה. (106)

א. דבשלמא במכר אומר המצרן כיון שזה רוצה למוכרה אני הייתי רוצה לקנותה אבל במתנה הרי המוכר לא רצה למוכרה ולעולם לא היה המצרן זוכה בה.

ב. דבמכר לא איכפת ליה למוכר שיקנה זה או זה ומשום הכי אית בה דינא דבר מצרא, אבל במתנה שרוצה המוכר שיתקיים ביד המקבל לית בה דינא דבר מצרא.

ג. המקבל מתנה ניחא ליה שתהיה השדה הזו דוקא בידו שמפני עבודתו הטובה נתנו לו מתנה זו וכל כי האי גוונא ליכא ועשית הישר והטוב.

108. בבית יוסף [קעה נד] דייק בדברי רש"י שאם יבא המצרן וירצה לקנות את כל הנכסים

הקודמת] שהאריך לבאר את הסלקא דעתך דמצי אמר ליה לתקוני שדרתיך וכו'. דלכאורה לא נפסק כן, ולשם מה הביא הרא"ש בפסקיו את הסלקא דעתך, ובהכרח שאף לפי המסקנא היכא דאיכא אונאה, כגון מפלגא ואילך, המכר בטל דאין כאן שליחות.

106. ברש"י משמע שמסלקים אותו אף מאתו מעט שקנה באמצע וכך הביא הטור [קעה] בשמו ובשם רב האי גאון, והרא"ש כתב [סימן כה] שהמכר של אותו מעט קיים אלא שאין לו דין מצרן במותר השדה.

107. הבית יוסף [קעה פו] כתב שהטעם הוא,

שקניתי את השדה מן העכו"ם, שהרי ארי אברחי לך ממצרא⁽¹¹⁰⁾,

זבין לעכו"ם לית ביה משום דינא דבר מצרא, משום שעל המוכר לא נאמר דין "ועשית הישר והטוב", ומותר לו למכור אף למי שאינו מצרן, לפי שאם ירצה, יוכל שלא למכרה כלל.⁽¹¹¹⁾ ואותו עכו"ם שקנאה, ודאי לאו בר "ועשית הישר והטוב" הוא.

ומכל מקום אמרו חכמים, מאחר ועל ידי מכירת השדה לגוי עלול להיגרם נזק לישראל הסמוך למיצר, שמותי, לנדותו, ודאי משמתינן⁽¹¹²⁾ ליה למוכר, עד דמקבל עליה כל אונסי דאתי ליה לישראל מחמתיה

אם מכר שדה הסמוכה לשדה מצרן לבעלים הראשונים של אותה שדה, לית בה משום דינא דבר מצרא⁽¹⁰⁹⁾.

זבן, קנה לוקח שדה שסמוכה למיצר חבירו מעכו"ם, אין המצרן יכול לתובעו שימכר לו מדינא דבר מצרא, וכן זבין, מוכר קרקע שסמוכה למיצר ישראל לעכו"ם, לית בה משום דינא דבר מצרא.

והשתא מפרש טעמא:

זבן מעכו"ם שדה הסמוכה למיצר ישראל, לית בה משום דינא דבר מצרא, משום דאמר ליה הלוקח למצרן, עשיתי לך טובה בכך

אמנם רבי עקיבא איגר בהגהותיו לשולחן ערוך [קעה לח] דן דאפשר דוקא אם אין המצרן כאן התיירו ללוקח לקנות ולא הצריכוהו להמתין עד שיבא המצרן שמא יקדים הגוי וימכור לאחר, אבל אם המצרן נמצא כאן יש לומר שהמצרן קודם.

והוסיף התוספות רא"ש, "ומיהו תמיה לי וכי בשביל שעשה לו פעם אחת טובה שהצילו מהגוי אינו מחויב לעשות לו טובה פעם אחרת ולמכור לו את השדה כדין בר מצרא, אטו עני שהוא ערום ורעב ובא אחד וכיסהו אינו חייב גם להאכילו, אתמהה". ועיין שיטה.

111. האבן האזל שכנים [יג יא] תמה, שהרי אף על המוכר שייך לומר שאם ירצה למכור שיקדים את שכיניו מדין ועשית הישר והטוב.

112. הראב"ד בשיטה מקובצת כתב, שאילו לא יטילו עליו שמתא, יהא המוכר פטור מכל נזק דאיתליד מחמת הגוי משום שגרמא בניזקין פטור.

הוא קודם ללוקח מדינא דבר מצרא, והרא"ש כתב שגם ככהאי גוונא אין זכות קדימה למצרן, לפי שאין מצויאדם שיקנה כל נכסיו יחד הילכך כשמזדמן לו אין לו להודיע למצרן שמא בתוך כך ימלך הלוקח, ולא תקנו לעשות הטוב והישר למצרן להפסיד למוכר. עד כאן לשונו. וכך דעת הרמב"ן הרשב"א והנימוקי יוסף.

109. במגיד משנה [שכנים יב ו] כתב שהטעם הוא שיותר ראוי שתשוב השדה לאשר קנהו מאתו משובה לאיש נכרי.

וכתב הר"ן שכל זה רק אם כבר מכר לבעלים הראשונים אין המצרן מוציא מידם, אבל אם באו יחד עם המצרן, המצרן קודם וכן אם מכר לאדם אחר אין הבעלים הראשונים יכולים להוציא מידו.

110. כתב התוספות רא"ש: הא דלא מצי המצרן לומר ללוקח אני רציתי לקנות מהגוי ולהבריחו ממני, משום דאמר ליה הלוקח עד שהיית קונה שמא היה הגוי מקדים ומוכרה לגוי אחר.

מחמת העכו"ם¹¹³).

המלווה את חבריו, ונטל ממנו קרקע שתהיה **משכנתא** משכון בידו כנגד החוב, אם רצה המלווה לקנות את הקרקע מיד הלווה, רשאי¹¹⁴). ואף על פי שיש לאותה שדה מצרנים, **לית בה משום דינא דבר מצרא**,

דאמר רב אשי: אמרו לי סבי דמתא מחסיא [שם מקום] **מאי פירושה של משכנתא?** — **דשכונה גביה! שהמלווה נעשה כשכן של אותה קרקע.**¹¹⁵ ובהכרח **למאי נפקא מינה** בכך שנקרא "שכן", **לדינא דבר מצרא**, שהוא קודם לכל אדם כמו מצרן.

ואם רצה המוכר **למכור** אחת משדותיו הנמצאת במקום **רחוק** משאר שדותיו, ובמעות שיקבל עבורה יוכל **לגאול**, לקנות שדה אחרת, במקום **קרוב** יותר.

וכן מוכר שדה **בשל רעתה**, ובכסף שיקבל תמורתה יוכל **לגאול ביפה**, מאחר שהוא זקוק למעות, **לית בה משום דינא דבר מצרא**, אלא כל מי שיקדים לקנותה, יזכה בה.

לפי שלא תקנו חכמים להמתין עד שיביא המצרן מעות ויקנה את השדה, כי שמא עד שיביא את מעותיו כבר תימכר הקרקע הקרובה או השדה הטובה שרצה המוכר לקנות.¹¹⁶ ולא אמרו שיש לעשות הישר והטוב אלא במקום שאין פסידיא למוכר.¹¹⁷

וכן אם צריך המוכר כסף כדי להעלות **ברגא**, מס למלך, ולשם כך הוא מוכר את קרקעו הסמוכה למיצר, וכן אם צריך מעות **למזוני** אשתו, שהתחייב לה בכתובתה, ולקבורה, שצריך מעות לקבור את מתו, כיוון שהוא זקוק מיד למעות, **לית בה משום דינא דבר מצרא**, ואינו צריך להמתין עד שיבא המצרן

שנראה מדברי רש"י שגם אם קדם המצרן וקנה את המשכנתא, המלווה מסלקו. ובמגיד משנה [שכנים יב ט] הביא בשם הרמב"ן והרשב"א דכשם שאין הבר מצרא מוציא מהמלווה כך אין המלווה מוציא מהמצרן וכל אחד מהם אם קדם זכה בה. וכך פסק השולחן ערוך [קעה נז], והרמ"א פוסק כהרא"ש.

116. כתב הש"ך [קעה לח] מכאן נראה מי שמכר דירתו כדי לעבור לעיר אחרת אין לשכינו זכות לתבוע שימכרו לו את הדירה מדינא דבר מצרא משום שהשולחן ערוך פסק [בסימן קצ יב] ההולך לדור בעיר אחרת כמוכר שדהו מפני רעתה

117. הבית יוסף [קעה סג] הביא בשם תלמידי הרשב"א שהוא הדין אם המוכר צריך מעות

113. הרא"ש [סימן כת, ובתוספות] ביאר מדוע אין ממתנים עד שיארע נזק ואז ישמתוהו, משום שהחמירו חכמים לקונסו שיכתוב לו שטר שיעבוד על נכסיו ויחול שעבודו מעתה.

114. המגיד משנה [שכנים יב ט] הביא בשם הרמב"ן שאם ירצה המצרן לשלם את החוב של המוכר כדי להוציא את הקרקע מיד המלווה הרשות בידו, אבל אינו יכול לכפות את המוכר מלכתחילה שילוה ממנו כדי שלא תשתעבד השדה לאחרים מפני שיכול המוכר לומר לו השני נוח לי יותר ללות ממנו.

115. רש"י לעיל [סח א] כתב שאין שכן טוב כמו מקבל המשכנתא, וביאר הסמ"ע לפי שהמצרן הוא שכן מן הצד ומחזיק המשכנתא הוא שכן בכלולה. וכתב הרא"ש [סימן כט]

לקנות את השדה.

שאינ דרך אשה לחפש אחר קרקעות⁽¹¹⁹⁾.

דאמרי נהרדעא: יתומים שהוריש להם אביהם קרקע, וצריך לשלם עבורה **כרנא**, מס למלך, או שהקרקע משועבדת **למזוני** של האלמנה, וכן אם צריך מעות **לקבורה** של אביהם, **מוזבנין** לקרקע של היתומים **בלא אכרזתא**, ללא הכרזה לכל המרבה במחיר.

וכן מוכר **ליתמי**, אין המצרן יכול לכופם למכור לו, מאחר שאין מי שיעזור להם לקנות שדה אחרת.⁽¹²⁰⁾

וכן שותף המוכר לאחד **משותפי** השדה את חלקו בשדה, **לית בה משום דינא דבר מצרא**, ואין השותפים האחרים יכולים לדחותו מהשדה שכל שותף הרי הוא כמצרן של כל השדה.⁽¹²¹⁾

ואף על פי שאין מוכרים מנכסי יתומים בלא הכרזה,⁽¹¹⁸⁾ במקום שצריך מעות מיד לא ממתנינים להכרזה, וכל שכן שאין דינא דבר מצרא במקום שזקוק המוכר מיד למעות.

מי שיש לו שדה למכור ובאו לקנותה **שכיניו** שדרים עמו באותה העיר, וגם **שכיני שדה**, שהם שכיני שדה אחרת של המוכר ורוצים לקנותה, הואיל ואף אחד מהם אין לו שדה סמוכה למיצר של שדה זו, אין כאן דינא דבר מצרא.⁽¹²²⁾ ומכל מקום עצה טובה

המוכר שדה הסמוכה למיצר חבירו **לאשה**, אין למצרן זכות תביעה באותה שדה, לפי

לצורך מזונותיו אינו חייב להמתין עד שיביא המצרן מעות וכל הקודם לקנות זכה.

משום דלאו בני מקח וממכר הם, ולא משום שהם צריכים יותר את הקרקע, ועיין סמ"ע [קעה פט]

118. התוספות הבינו בדעת רש"י שמכריזים על כל מכירה של נכסי יתומים והם פירשו שאין מדובר במכירה מנכסי יתומים אלא במכירת נכסי הבעל לצורך מזונות וקבורה של האשה והבנות.

121. כתב הרא"ש שלדעת רש"י אף אם המצרן קדם וקנה, השותף מסלקו כיוון שלשותף יש חלק בכל השדה ולמצרן אין זכות אלא מכח זה שהוא סמוך לשדה הילכך שותף עדיף.

119. המגיד משנה [שכנים יב יד] הביא בשם הרשב"א דדוקא אשה שאינה נשואה או שהיא נשואה ויש לה נכסים שלה הא לאו הכי חישנין שבעלה שלח אותה כדי שלא יוכל המצרן לדחותה.

122. רש"י פירש, דהכא לא מיירי בדין בר מצרא, אלא עיצה טובה קא משמע לן, וכן כתב הרמב"ם [שכנים יד ה] והוסיף שאם קדם אחד וקנה זכה ואין חבירו שראוי לקודמו יכול להוציא מידו. וכתב הבית יוסף שיש נפקא מינה בדבריהם, דלרש"י אין שום דין קדימה אלא רק דרך טוב וישר לנהוג כן, אבל להרמב"ם אף שאין בזה דינא דבר מצרא יש בהקדמה זו משום ועשית הישר והטוב.

120. כתב בעל המאור בשם אביו, מדאמרינן באשה ויתמי שאין בהם דינא דבר מצרא משום שהם צריכים לקרקע ביותר, הוא הדין היכא שהלוקח זקוק לקרקע והמצרן אינו זקוק לה שהלוקח קודם. והרמב"ן חולק וסובר דלא הטילו חכמים על אשה ויתמי למכור למצרן

והתוספות פירשו שמדובר במצרנים ואותם הקרובים יותר לעיר נקראים שכיני העיר

ודרך ישרה היא, לומר, **שכיני העיר קודמין**.

אם באו לקנות את השדה **שכן** של המוכר ותלמיד **חכם**, תלמיד **חכם קודם**⁽¹²³⁾, וכן אם באו לקנות **קרוב** של המוכר ותלמיד **חכם**, תלמיד **חכם קודם**.

איבעיא להו: באו לקנות **שכן וקרוב**, מאי מי קודם?

תא שמע [משלי כז]: **"טוב שכן קרוב מאח רחוק"**, אלמא שכן קודם.

באו מצרן ולוקח לקנות את השדה, והיו מעותיהם שונות: **הני**, זווי **טבי** שמשקלם גדול יותר, ו**הני**, זווי **תקול**, חריפים ועוברים לסוחר, **לית ביה משום דינא דבר מצרא**. כי פעמים שנוח למוכר מעות שמשקלם גדול יותר, ופעמים שהוא צריך כסף עובר לסוחר, הילכך ימכרנו למי שירצה.

וכן אם שלחו המצרן והלוקח את מעותיהם למוכר השדה, ו**הני**, מעותיו של המצרן **ציירי**, היו צרורים בחבילה, ו**הני**, מעותיו של הלוקח, **שרי**, בחבילה פתוחה, **לית ביה משום דינא דבר מצרא**. ויכול הלוקח לקנות את השדה, לפי שהמוכר אינו רוצה לפתוח חבילה סגורה, כי שמא יאמר לו המצרן לאחר זמן, היו בה יותר מעות.

מצרן שאין לו מעות, ובא לוקח לקנות את השדה, אם אמר המצרן: **איזיל ואטרה**, אלך לטרוח ואייתי זווי, **לא נטרינן**, אין ממתנינים ליה, ויכול הלוקח לקנות את השדה.

אבל, אם אמר **איזיל אייתי זווי** שיש לי בביתי, **חזינן**: אי **גברא דאמיד הוא**, דאזיל ומייתי זווי, **נטרינן** מחכים ליה עד שיביא את מעותיו ויקנה כדין בר מצרא. ואי לא אמיד, **לא נטרינן** ליה.

קרקע שנבנו עליה בתים, והיתה הארעא בבעלותו דאחד והבתים שנבנו עליה בבעלותו דאחד אחר, אם רצה בעל הבתים למכור בית לאחר מרי — בעל הארעא **מעכב** אמרי — על בעל הבתים שימכור לו את הבית כדין בר מצרא, לפי שטוב לבעל הקרקע שיהיה הבנין שעל קרקעו בבעלותו.

אבל אם רצה בעל הקרקע למכור את קרקעו לאחר, **מרי בתי** — בעל הבתים **לא מעכב** אמרי דארעא שימכור לו את הקרקע, משום שבעל הבתים אינו נחשב כבר מצרא⁽¹²⁴⁾.

וכן קרקע שצמחו בה דקלים והיתה הארעא בבעלותו דחד והדיקלי בבעלותו דחד אחר, אם רצה בעל הדקלים למכור את דקליו מרי דארעא **מצי מעכב** אמרי דיקלי שימכור לו את הדקלים כדין בר מצרא, אבל אם רצה בעל הקרקע למכור את קרקעו לאחר, מרי

חכם עצמו מצרן ואפשר להקדימו לשאר מצרנים.

124. רש"י פירש שאינו נקרא מצרן לפי שהבית אינו עומד לעולם וסופו להסתלק מן הקרקע, וכן פירשו הרא"ש והטור אבל הרמב"ם כתב שדוקא אם יכול בעל הקרקע לסלק את בעל הבתים בכל

והמצרנים מצד הרחוק נקראים שכיני השדה, וקאמר שהמצרנים מצד העיר קודמים.

123. רש"י נקט דבהכרח אין מדובר כאן בדין בר מצרא, דאי לאו הכי איך יוכל התלמיד חכם לסלק את המצרן השני, וכתב המהרש"א שהתוספות לא חששו לקושיתו לפי שהתלמיד

הני ארבעה בני מצרני שהיו שדותיהם סביב שדה אחת, דקדים חד מינייהו וזבין את השדה, זביניה זביני וזכה בה.

ואי כולחו אתו בהרי הודי, ותבעו את המוכר שימכור להם מדין בר מצרא, פלגו לה בין כולם באופן שכל אחד נוטל את החלק בצורת משולש הסמוך לחלקו.⁽¹²⁶⁾ וחלוקה זו נקראת קרנזיל. [זיל לקרנות. רש"י].

קט-א

מתניתין:

המקבל שדה בחכירות מחבירו, שקיבל על עצמו לעבוד בשדה ולקצור את התבואה על מנת ליטול בשכרו סכום קצוב מהתבואה לעצמו בשכר עבודתו,⁽¹²⁷⁾ אם היתה תקופת השכירות לשנים מועטות, פחות משבע שנים, לא יזרענה החוכר פשתן, מפני שזריעת פשתן מכחישה את השדה לשבע השנים הבאות, ועליו להחזיר את השדה

דיקלי לא מצי מעכב אמרי דארעא שימכור לו את הקרקע, שאין בעל הדקלים נחשב כבר מצרא.

לוקח שרוצה לקנות ארעא כדי לבנות בה בתים, והמצרן הסמוך לשדה רוצה לקנות את הארעא כדי לזרעא, הדין הוא שישוּב⁽¹²⁵⁾ עדיף, ולית בה משום דינא דבר מצרא.

שדה הסמוכה לשדה שיוצאת לימכר וביניהם אפסיק משוניתא, שן של סלע שאי אפשר לחרוש ולזרוע באותו מקום, או שהיתה בין השדות ריכבא דדיקלא שורת דקלים צפופה, חזינא: אם יכול המצרן להכניס ביניהם את מחרשתו ולחרוש בה אפילו תלם אחד, הנמשך ישירות משדהו לשדה הסמוכה, אית בה משום דינא דבר מצרא, שיש לו תועלת בקניית השדה הסמוכה לשדהו, הילכך הוא קודם לכל אדם. ואי לא, אם לא יכול לחרוש משדהו לשדה המוכר אפילו תלם אחד, לית בה משום דינא דבר מצרא.

עת שירצה אינו נקרא מצרן.

125. כתב הבית יוסף [קעה מג] מהא דלא אמרינן יישוב ארץ ישראל עדיף, משמע שאף בחוץ לארץ יישוב עדיף.

הסמוך להם.

ובמגיד משנה [שכנים יב ה] כתב שמדברי הרמב"ם נראה שחולקים בין כולם לחמשה חלקים.

127. רש"י נקט שמשנתנו עוסקת בחוכר דווקא, שהרי אריס יכול לזרוע כרצונו מפני שהבעלים חולקים בפשתן שיזרע. ובמגיד משנה [שכירות ח ג] הביא שהרמב"ן הקשה, אדרבה כיון שהבעלים מקבלים חלק יכולים לומר תבואה אני רוצה, ומכל מקום כתב הרמב"ן דבסיפא מוכח שמשנתנו בחוכר דווקא דקתני קיבלה לשבע שנים יזרענה פשתן ואי איירי באריס הא אינו רשאי לשנות.

ועיין ברש"ש [קט א] שדייק מדברי

126. כתב השולחן ערוך [קעה יא] אם היו חמשה מצרנים כגון שברוח אחת היו שנים, חולקים את אותה רוח לשתיים. ובבית יוסף הביא שזו דעת הרשב"א, וביאר הגר"ח בכתבים שאין לכל מצרן זכות בכל השדה אלא חל זכות בר מצרא אחד וכלם נעשים שותפים בה וכל אחד יש לו זכות בחלק הסמוך לו, הילכך אם יש שנים בצד אחד של השדה, חולקים ביניהם את אותו מיצר, והשאר נוטלים כל אחד את החלק